

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА

Кафедра права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни:

«Цивільне право України (особлива частина)»

на тему:

**«Правовий статус суб'єктів зобов'язань із договору
страхування»»**

Виконав:

студент групи Пб-11

Шарко І.

Керівник:

к.ю.н. Гелецька І.О.

Тернопіль, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Законодавче регулювання правового статусу суб'єктів страхових зобов'язань.....	5
1.1. Сторони страхових зобов'язань, їхній правовий статус.....	5
1.2. Інші учасники страхових зобов'язань.....	9
РОЗДІЛ 2. Правосуб'єктність учасників страхових зобов'язань.....	12
2.1. Права та обов'язки страхових зобов'язань.....	12
2.2. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання страхових зобов'язань.....	17
РОЗДІЛ 3. Страхове посередництво: поняття і різновиди.....	19
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	26
ДОДАТКИ.....	28

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена тим, що формування приватного підприємництва сприяло посиленню уваги до інституту страхування, яке виступає одним з нетрадиційних способів забезпечення виконання зобов'язань, котрі використовуються суб'єктами цивільних правових відносин.

Особа, котра бере участь у договірних стосунках завжди заінтересована у зменшенні ризику невиконання зобов'язання контрагентом або ж зведенні цього ризику до мінімуму. При вступі у цивільні правовідносини їх учасники, як правило, намагаються не допустити будь-яких порушень. Проте, як свідчить судова практика, юридичні обов'язки, на жаль, виконуються відповідним чином не завжди. А тому, сторона, котра вступає у договірні стосунки не може бути впевнена у своєму контрагенті, що породжує у неї зацікавленість в створенні таких умов, щоб власна майнова сфера не зазнала збитків, навіть, у випадку невиконання контрагентом взятих на себе зобов'язань,.

Досвід свідчить про те, що становлення інституту страхування виступає обов'язковим елементом кожної соціальної та економічної системи суспільства. Адже, з якої сторони не подивитись, без розвинутої системи страхування економіка успішно функціонувати просто не зможе. Страхування виступає одним із важливих механізмів для відновлення порушених майнових інтересів осіб у випадку непередбачуваних втрат (збитків).

Необхідно підкреслити, що теперішній стан правових відносин страхування на страховому ринку нашої держави свідчить про серйозні суперечності й прогалини у чинному законодавстві. У зв'язку з цим, розвиток страхування та створення системи фінансових гарантій в Україні як механізму захисту майнових інтересів являється надзвичайно важливим.

Дослідженню страхових правових відносин були присвячені праці Аленичевого В.В., Петрова Д.А., Шимінової М.Я., Суханова Є.О. В останні роки відчувається особлива зацікавленість українських учених-правників

проблемами страхових правових відносин. Зокрема, аналізу страхових правових відносин присвячені праці Луця В.В., Янішена В.П., Білоусова Є.М., Чапічадзе Я.О.

Об'єктом курсового дослідження являються правовідносини, котрі виникають між сторонами страхових зобов'язань, а саме страховиком і страхувальником при забезпеченні виконання цивільно-правових зобов'язань страхувальника.

Предметом курсової роботи є теоретичні підходи та правові норми, що врегульовують правові відносини щодо страхування як способу забезпечення зобов'язань, крім того, предметом роботи виступає й практика їх застосування.

Метою даного дослідження виступає теоретичне опрацювання цивільних правових проблем страхування як способу забезпечення зобов'язань, а також аналіз відповідної практики й обґрунтування пропозицій, що спрямовані на удосконалення правового регулювання даного виду страхування.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні основні **завдання:**

- визначити правовий статус сторін й інших учасників страхових зобов'язань;
- розкрити поняття правосуб'єктності учасників страхових зобов'язань;
- визначити коло прав й обов'язків страхових зобов'язань;
- розглянути відповідальність за невиконання чи неналежне виконання страхових зобов'язань;
- з'ясувати поняття та розглянути види страхового посередництва;
- виробити пропозиції, спрямувавши їх на вдосконалення чинного законодавства, що стосується сфери забезпечення виконання зобов'язань та страхування як одного із нетрадиційних способів.

РОЗДІЛ 1

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ СТРАХОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

1.1. Сторони страхових зобов'язань, їхній правовий статус

Страхові зобов'язання являються самостійним видом цивільних правових зобов'язань, котрі опосередковано здійснюють відносини з надання фінансових послуг.

Закон України «Про страхування» тлумачить «страхування» як вид цивільних правових відносин щодо здійснення захисту майнових інтересів фізичних осіб/юридичних осіб у разі настання певних подій, тобто страхових випадків, що визначаються чинним законодавством або ж договором страхування, за рахунок грошових фондів, котрі формуються шляхом сплати фізичними/юридичними особами страхових платежів, таких як страхові премії та внески) та доходів від розміщення коштів цих фондів [1].

Страхування, за своєю суттю, – це сукупність економічних відносин, що виникають з необхідністю створення цільових фондів грошових коштів, котрі призначаються для захисту від раптових небезпек майнових інтересів громадян, котрі в результаті супроводжуються втратами. Створення таких цільових фондів грошових коштів для страхування, управління ними та їх розподіл – це, так би мовити, частина єдиної системи фінансових відносин, котрі нерозривно пов'язуються з другими формами зосередження й управління фінансовими ресурсами населення, такими, як: позабюджетні фонди соціального страхування, державний бюджет, децентралізовані грошові фонди суб'єктів підприємницької діяльності [2, с. 288].

Звідси випливає, що суть страхової діяльності означає наступне: за відповідну винагороду один суб'єкт перебирає на себе фінансову частину ризиків другого суб'єкта. Кошти, зібрані у вигляді оплати за надані страхові

послуги, при цьому, підлягають інвестиційному розміщенню з ціллю захисту інтересів споживача.

З відповідних положень Цивільного кодексу України [3], Господарського кодексу України [4] та статті 16 Закону України «Про страхування» [1], сторонами договору страхування виступають страховик і страхувальник.

Взаємовідносини між сторонами страхового зобов'язання мають, так би мовити, дворівневу структуру. Перш за все, загальні умови страхування зазначені у правилах страхування. По-друге, безпосередні (конкретні) його умови окреслюються при укладенні даного договору страхування згідно чинного законодавства.

При вкладанні договору страхування як страховик, так і страхувальник вправі самостійно визначати його зміст (умови), при цьому не допускати істотних змін положень, котрі прописані в правилах страхування.

Страхувальником визнається дієздатна фізична особа та юридична особа, котра вклала договір страхування зі страховиком чи являється страхувальником згідно діючого законодавства [3; 1].

Кінащук Л.Л. зауважує, що таке визначення, на його думку, є досить вузьким і тому запропонував визнати страхувальниками юридичних/фізичних осіб, котрі мають певний страховий інтерес, таким чином, вступаючи у відносини зі страховиками за приписами діючого закону, беручи участь в створенні страхового фонду шляхом внесення внесків та мають право отримати компенсацію в разі виникнення страхового випадку [5, с. 72].

Подібну думку висловлює Мартянова Т.С., яка виокремлює дві характерні ознаки, що притаманні страхувальнику: перша – це правосуб'єктність страхувальника, друга – обов'язкова наявність страхового інтересу у страхувальника [6, с. 160].

Доречною, на наш погляд, є позиція А. І. Худякова, який вважає, що страхувальник як суб'єкт страхових правовідносин, має визначений страховий інтерес і, таким чином, має право вимагати від страховика страхового захисту такого інтересу [7, с. 251].

Розглянуті позиції та положення чинного цивільного законодавства дають можливість виділити наступні характерні ознаки страхувальника за страховим договором:

- обов'язкова наявність дієздатності у фізичної особи та статусу юридичної особи;
- участь в договорі страхування, що носить безпосередній характер;
- заінтересованість у вкладенні договору страхування на власну користь чи на користь іншої особи, котра переслідує страховий інтерес;
- володіння усіма правами та обов'язками згідно страхового договору (в договорах страхування відповідальності, окрім права на одержання страхового відшкодування).

Отже, за договором страхування страхувальником виступає дієздатна фізична/юридична особа, котра добровільно або ж через вимогу діючого закону укладає договір страхування здоров'я, життя чи майна зі страховиком на свою користь, чи договір страхування своєї відповідальності або відповідальності другої особи на користь третьої особи, здоров'ю, життю або майну яких може бути завдано шкоди [8, с. 115].

Страховий інтерес страхувальника містить наступні ознаки:

- заінтересованість у ненастанні страхового випадку;
- присутність об'єкта страхування;
- вчинення активних дій, що спрямовуються на одержання грошової компенсації в майбутньому для перекриття випадкових витрат, шляхом вкладення страхового договору.

Заміна страхувальника вчиняється згідно положень Закону України «Про страхування». Так, у ст. 22 Закону України «Про страхування» законодавець прописав, що в разі смерті страхувальника – фізичної особи, яка уклала договір майнового страхування, його права та обов'язки перейдуть до осіб, котрі отримали дане майно у спадок [1]. В іншому випадку права й обов'язки страхувальника можуть перейти до другої фізичної/юридичної особи виключно

за згодою страховика, якщо інше не передбачено самим договором страхування (ч. 1 ст. 994 ЦК України).

Страховиком виступає юридична особа, котра відповідно до договору страхування чи на підставі чинного закону бере на себе зобов'язання відшкодовувати шкоду, що була завдана страхувальнику (застрахованій особі, вигодонабувачу або ж третій особі) у результаті настання страхового випадку (певної події).

Фінансові установи визнають страховиками, котрі відповідно до Закону України «Про господарські товариства» [9] створені у формі повних, акціонерних, командитних товариств або ж товариств із додатковою відповідальністю з врахуванням особливостей, що передбачені Законом України «Про страхування», а, окрім того, отримали в установленому порядку ліцензію на виконання страхової діяльності.

Категорично заборонено вчиняти страхову діяльність на території нашої держави страховиками-нерезидентами, окрім наступних видів страхової діяльності:

1) виключно зі страхування ризиків, котрі безпосередньо пов'язані з комерційною авіацією, морськими перевезеннями, запуском космічних ракет та фрахтом, включаючи супутники, в тому разі, коли об'єктом страхування виступають майнові інтереси, що пов'язуються із товарами, котрі транспортуються, та/або транспортом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що може виникнути як наслідок такого транспортуванням товарів;

2) перестрахування;

3) страхове посередництво (брокерські та агентські операції) стосовно: перестрахування, тільки зі страхуванням ризиків, що пов'язані з комерційною авіацією, морськими перевезеннями, запуском космічних ракет і фрахтом, включаючи супутники, в разі, якщо об'єктом страхування виступають майнові інтереси, що пов'язуються із товарами, котрі транспортуються, та/або

транспорт, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що може виникнути як наслідок такого транспортуванням товарів;

4) додаткові послуги зі страхування, такі як оцінка актуарного ризику, консультаційні послуги та задоволення претензій [1].

Варто зауважити, що до власних коштів страховика належать чотири елементи (додаток 1). Умови гарантування фінансової незламності страховика зазначені у додатку 2.

1.2. Інші учасники страхових зобов'язань

Крім страховика й страхувальника, в страхових правовідносинах можуть брати участь й інші особи. До них законодавство відносить застрахованих осіб, вигодонабувачів та страхових посередників.

Вигодонабувачем виступає фізична/юридична особа, що була призначена страхувальником для отримання страхових виплат (ч. 2 ст. 985 ЦК).

Ст. 16 Закону України «Про страхування» передбачає можливість укладення договору страхування на користь другої особи, котра прописана в договорі страхування самим страхувальником, у випадках коли страховик у разі настання страхового випадку повинен виконати страхову виплату, але даній особі не дається конкретне найменування [1].

У статті 3 Закону України «Про страхування» законодавець виділяє в страховому зобов'язанні два види третіх осіб:

1) застраховані особи, а саме фізичні особи, у житті котрих можуть відбутися події, в зв'язку із чим у страховика виникає обов'язок виконати страхові виплати, та уведення яких до кола суб'єктів страхових відносин допускається виключно за їхньою згодою;

2) вигодонабувачі.

Поруч з тим, необхідно враховувати, що у національному законодавстві правовому статусу вигодонабувача приділяється недостатня кількість норм. Ні ЦК України, ні Закон України «Про страхування» на сьогодні офіційно не трактують поняття вигодонабувача.

Згідно з ч. 4 ст. 3 Закону України «Про страхування» страхувальник має право при укладанні договорів страхування других, призначати фізичних або ж юридичних осіб (вигодонабувачів), котрі внаслідок настання страхового випадку можуть зазнати збитків, для одержання страхового відшкодування, а також замінювати їх до настання страхового випадку, якщо інше не передбачено самим договором страхування [1].

Н. Якібчук вважає, що у випадку вкладення страхувальником договору страхування цивільної відповідальності другої особи (особа, чия відповідальність застрахована) вигодонабувачем варто визнавати й цю особу, адже за таким договором страхується й її майновий інтерес [10, с. 114].

Застрахованою особою виступає фізична особа, у житті якої може статися подія, котра породжує обов'язок страховика виконати страхову виплату. Страхувальник має право укласти зі страховиком договір на користь третьої особи, котрій страховик зобов'язався здійснити страхову виплату в разі досягнення нею певного віку чи настання іншого страхового випадку [3].

Страхування, за загальним правилом, застрахованих осіб може мати місце тільки за їх згодою, окрім випадків, що передбачені діючим законодавством, адже відповідно до договору страхування застраховані особи можуть набувати прав й обов'язків страхувальника.

Страхова діяльність в нашій державі може здійснюватися також з залученням страхових посередників, таких як страхових чи перестрахових брокерів й страхових агентів, якими можуть виступати як резиденти, так й нерезиденти.

Страховими брокерами є юридичні/фізичні особи, котрі зареєстровані в установленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та вчиняють від свого імені посередницьку діяльність за винагороду в страхуванні та на підставі брокерської угоди з особою, у якої виникла потреба в страхуванні як страхувальника.

Перестраховими брокерами виступають юридичні особи, котрі за винагороду вчиняють посередницьку діяльність в перестраховуванні від свого

імені та на підставі брокерської угоди зі страховиком, у якого виникла потреба в перестрахованні як перестраховувальника [11, с. 256].

Страхові агенти, на відміну від страхових (перестрахових) брокерів, є представниками страховика за винагороду й діють лише у його інтересах на підставі договору доручення зі страховиком. Страховими агентами можуть бути фізичні/юридичні особи, котрі діють виключно від імені страховика та за його дорученням й здійснюють частину його страхової діяльності, а саме: отримують страхові платежі, вкладають договори страхування, виконують роботи, що пов'язані зі здійсненням страхових відшкодувань та страхових виплат.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ УЧАСНИКІВ СТРАХОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

2.1. Права та обов'язки суб'єктів страхових зобов'язань

Власне у попередньому розділі вже йшла мова про те, що договір страхування являється двостороннім, що означає, що кожна із сторін має права й обов'язки. Важливо зробити наголос на те, що права однієї сторони перебувають у співвідношенні щодо обов'язків іншої сторони таким чином, що певному обов'язку страховика відповідає певне право страхувальника і навпаки.

У статтях 988 та 989 ЦК України й статтях 20 та 21 Законом України «Про страхування» законодавець прописав загальні права й обов'язки сторін договору страхування.

Отже, страхувальник володіє наступними правами:

- для укладення договору страхування може сам обрати страховика;
- вправі замінити вигодонабувача, що був призначений за договором страхування, окрім договору страхування відповідальності другою особою, заздалегідь у письмовій формі повідомивши про це страховика. Важливо враховувати, що вигодонабувача не можна замінювати другою особою після того моменту, коли ним було виконано будь-яке з зобов'язань за договором страхування або ж він пред'явив страховику вимогу про виконання страхової виплати;
- із наступним перерахунком розміру страхового платежу у термін дії договору страхування вправі збільшити розмір самої страхової суми;
- вправі одержати страхову виплату у порядку та в терміни, що встановлюються правилами й самим договором страхування у разі настання страхового випадку;
- вправі достроково припинити дію договору страхування на тих умовах, що були передбачені правилами страхування [1].

Обов'язки сторін за договором страхування в залежності від етапів розвитку страхових правових відносин, в залежності від моменту виникнення й тривалості існування умовно можна розділити на такі три основні групи:

- 1) обов'язки, котрі сторони повинні виконати у процесі укладання договору;
- 2) обов'язки, котрі сторони повинні виконати протягом дії договору;
- 3) обов'язки, котрі виникають після настання самого страхового випадку [12, с. 324].

Отже, згідно даного критерію на певну (відповідну) сторону договору страхування цивільної відповідальності за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки, можуть бути покладені певні обов'язки безпосередньо при укладанні, виконанні самого договору чи ж при настанні страхового випадку.

До обов'язків страхувальника згідно договору страхування слід віднести:

- вчасне внесення страхового платежу;
- в разі укладенні договору страхування надати інформацію страховикові про усі добре відомі йому обставини, котрі мають вагоме значення для оцінки страхового ризику, й далі інформувати його про кожну зміну страхового ризику;
- інформувати страховика про другий чинний договір страхування щодо даного об'єкта страхування [1].

Стаття 989 ЦК України прописує положення, згідно якого, у випадку не повідомлення страхувальником страховика про те, що об'єкт вже було застраховано, новий договір вважається недійсним, таким чином, вживаються різного роду заходи щодо зменшення збитків або є їх запобігання, що були завдані внаслідок виникнення страхового випадку. Страховик повинен бути повідомлений про настання страхового випадку в термін, що передбачено умовами страхування. Окрім того, умовами договору страхування можна передбачити й інші обов'язки для страхувальника.

Внесення оплати за послугу зі страхування у вигляді премії чи страхового платежу в розмірі, що встановлюється самим договором виступає основним обов'язком страхувальника. Страховик, в свою чергу, вправі зменшити розмір страхового платежу, таким чином, заохочуючи страхувальника до застосування заходів, котрі безпосередньо будуть спрямовані на недопущення виникнення страхового випадку, а також підвищити розмір страхового платежу страхувальнику, з вини якого трапився страховий випадок [17].

Здебільшого страхові відносини повинні будуватися за загально визнаним принципом найбільшої довіри обох сторін, що, в свою чергу, означає надання ними, здебільшого страхувальником, необхідної повної інформації про об'єкт страхування, включаючи, навіть, конфіденційну. Звідси видно, що страхувальник зобов'язується при укладанні договору страхування надавати страховикові всю необхідну інформацію про відомі йому обставини, котрі мають вагоме (істотне) значення для оцінювання страхового ризику, й продовжувати надалі інформувати його про різні зміни страхового ризику.

Посилаючись на чинне законодавство, страхувальник зобов'язується при укладанні договору страхування інформувати страховика про другий договір страхування, якщо є такий укладений щодо об'єкта, котрий страхується. Важливим є той момент, що саме страхування не вправі мати метою збагачення страхувальника. Тому, у випадку, коли об'єкт застрахований в декількох страховиків, то страхове відшкодування, яке здійснюється всіма страховиками, в результаті не може перевищувати розміру завданої шкоди.

Окрім того, у випадку, не повідомлення страхувальником страховика про те, що об'єкт страхування вже був застрахований, новий договір страхування вважається нікчемним (ч.3 ст.989 ЦК України). Проте, для укладання договору перестрахування страховик повідомляти про це страхувальника не зобов'язаний.

Одним із важливих обов'язків страхувальника є вчасне вжиття заходів щодо запобігання виникнення шкоди, що може бути завдана в разі настання

страхового випадку, та зменшення розміру таких збитків (ч. 4 ст. 989 ЦК України). Такими заходами виступають діяння: як дії, так й бездіяльність, наприклад, припинення експлуатації транспортного засобу, що був пошкоджений унаслідок ДТП тощо.

Одночасно законодавець передбачив обов'язок страховика відшкодовувати витрати, що були понесені страхувальником у випадку виникнення страхового випадку із метою зменшення збитків або їх запобігання, якщо це встановлено самим договором (ч. 4 ст. 988 ЦК України), а також за заявою страхувальника, в разі вчинення страховиком заходів, котрі значно зменшують страховий ризик, перевкласти з ним договір страхування (ч. 5 ст. 988 ЦК України, ст. 20 Закону України «Про страхування»).

Страховик-нерезидент вправі реалізовувати страхову діяльність в нашій державі за наявності наступних умов:

1) держава, в котрій зареєстровано страховика-нерезидента, входить до складу держав-учасниць Світової організації торгівлі та не входить до держав, котрі не беруть участь у міжнародному співробітництві в сфері запобігання й протидії відмиванню (легалізації) доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму, а, окрім того, співпрацює з Групою із розробки фінансових заходів боротьби по відмиванню грошей;

2) між уповноваженим органом зі вчинення нагляду за страховими компаніями держави, в котрій зареєстровано страховика-нерезидента, й Уповноваженим органом, було укладено угоду (підписано меморандум) про обмін інформацією;

3) відповідно до законодавства держави, де було здійснено реєстрацію страховика-нерезидента за його страховою діяльністю вчиняється державний нагляд;

4) між Україною та державою, в котрій зареєстровано страховика-нерезидента, підписано міжнародний договір про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням;

5) страховик-нерезидент перебуває на території держав чи певних територій, котрі відповідно до рішення Організації економічного співробітництва й розвитку ООН не мають офшорного статусу, або ж на території других держав у випадку, якщо неофшорний статус такого страховика підтверджується висновком відповідної торгово-економічної місії;

6) страховик-нерезидент володіє відповідною ліцензією на вчинення страхової діяльності згідно законодавства держави, у котрій його зареєстровано;

7) рейтинг фінансової стійкості страховика-нерезидента відповідає вимогам, що були установлені Вповноваженим органом.

Особи, котрі не відповідають вимогам проаналізованої статті, не вправі займатися страховою діяльністю [1].

До обов'язків страховика законодавець відніс:

1) ознайомлення страхувальника із правилами та умовами страхування;

2) з моменту встановлення відомостей про настання страхового випадку, на протязі двох робочих днів ужити заходів щодо оформлення усіх потрібних документів для вчасного вчинення виплати страхового відшкодування чи страхової виплати страхувальнику;

3) в разі виникнення страхового випадку вчинити виплату страхового відшкодування або ж страхову виплату у строк, що передбачений договором. За невчасне здійснення страхового відшкодування (страхової виплати), страховик понесе майнову відповідальність у вигляді сплати неустойки: штрафу чи пені страхувальнику, розмір котрої визначений законом чи умовами самого договору страхування;

4) відшкодування витрат, що були понесені страхувальником в разі настання страхового випадку щодо зменшення розміру збитків або ж їх запобігання, за умови, що це передбачено умовами договору;

5) за заявою страхувальника в разі вчинення ним заходів, котрі зменшили страховий ризик, або ж збільшення вартості майна, перевкласти з ним договір страхування;

б) не розголошення відомостей про страхувальника та його майнове становище, окрім випадків, що встановлені актами чинного закону [1].

2.2. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання страхових зобов'язань

За неналежне виконання умов договору або за його невиконання сторони несуть цивільну правову відповідальність, що встановлена актами діючого цивільного законодавства та відповідно самим договором страхування.

За загально прийнятим правилом така відповідальність настає за умови здійснення порушення зобов'язання. Якщо ж звернутися до ст. 610 ЦК України, то читаємо, що порушенням зобов'язання є його невиконання або ж виконання з порушенням встановлених умов, що визначаються змістом зобов'язання, тобто його неналежне виконання.

Врахувавши, що все ж таки нормативне визначення відповідальності за порушення зобов'язань на сьогоднішній день в законодавстві відсутнє, А. Г. Ярема стверджує, що дане поняття, яким воно вживається законодавцем у ЦК України, являє собою сплату неустойки й відшкодування завданих збитків [13, с. 198].

Зокрема, в разі невиконання сплати страхувальникові страховиком чи другій особі страхової виплати або ж несвоєчасного здійснення такої виплати, страховик зобов'язується сплатити неустойку (пеню чи штраф) у розмірі, що встановлена законом чи самим договором. Але, ні в чинному ЦК, ні в Законі «Про страхування» в разі порушення страховиком покладеного на нього зобов'язання щодо вчасного вчинення страхової виплати в разі виникнення страхового випадку, розміру неустойки не передбачено.

Платники грошових коштів виплачують пеню за прострочення платежів у розмірах, що мають бути встановлені за взаємною згодою сторін. Передбачено це Законом України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань».

За затримку грошових коштів на рахунок клієнта банку-одержувача або за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань, за згодою сторін можливе

перерахування пені за період дії терміну позовної давності. Проте, розмір вказаної пені не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, котра діяла в період, коли її нарахували [14].

Дана відповідальність встановлюється виключно при виконанні обов'язкового страхування цивільної правової відповідальності власника наземного транспортного засобу. Так, керуючись ст. 37 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» особі, яка має право на отримання відшкодування за кожен день прострочення виплати страхового відшкодування з вини страховика або Моторного (транспортного) страхового бюро України, виплачується пеня із розрахунку подвійної облікової ставки Національного банку України, котра діє у період, за який її нараховують[14].

Сторонами договору страхування можуть бути передбачені й додаткові правові наслідки порушення умов виконання договору страхування та підстави відповідальності, окрім того, встановлюватися її розмір.

Для вигодонабувача, страхувальника або застрахованої особи за порушення правових умов договору страхування можуть виникнути негативні наслідки в формі дострокового його припинення на вимогу страховика або ж відмови страховика від виконання страхової виплати.

Спори, котрі пов'язуються із наданням страхових послуг, є широко поширеними в господарських судах. Якщо проаналізувати судову практику господарських судів, то помітимо, що серед справ, котрі безпосередньо стосуються правових відносин в сфері страхування, чимале місце відведене спорам, що пов'язані з відповідальністю страхових компаній за неналежне виконання договору страхування. Окрім того, слід констатувати той факт, що доволі низьким залишається рівень притягнення страхових компаній до відповідальності за порушення умов укладених ними договорів страхування. Проблемою на практиці залишається й те, що ні одним нормативно-правовим актом повною мірою не врегульована відповідальність страхової компанії за порушення умов вище проаналізованих договорів.

РОЗДІЛ 3

СТРАХОВЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО: ПОНЯТТЯ І РІЗНОВИДИ

Складовою частиною сучасного економічного простору, важливість якої підтверджується практикою не одного століття являється фінансово-економічний феномен – страхування. У сучасному житті комерційний сектор без підтримки страхового покриття просто не зможе ефективно здійснювати свої функції. Постійні корективи вносить сучасна динамічна фінансова економічна сфера, котрі в свою чергу потребують наукового перегляду основних категорій та понять, що стосуються сутності страхового посередництва та його класифікації.

Згідно європейських традицій, суть страхового посередництва трактується як діяльність, що спрямовується на підписання, супровід під час нього та й саму реалізацію договору страхування. Найбільш відповідною й аргументованою щодо сучасних реалій національного страхового ринку виступає дефініція суті страхового посередництва, яка визначена новою редакцією Закону України «Про страхування» [1].

Опираючись на думки науковців-цивілістів, Н. В. Кудрявська дає власне визначення суті страхового посередництва. Вона трактує його як діяльність, що спрямована на аналіз та дослідження посередниками ринку страхування; надання певних рекомендацій; представлення можливостей ринку страхування клієнтам-страхувальникам; підготовка договору страхування; забезпечення виплати клієнтам компенсації у випадку настання страхового випадку; підписання/супровід під час підписання договору клієнтом; робота з клієнтом із метою пролонгації дії страхового договору [15, с. 125].

Суть страхового посередництва також означає й продаж страхових продуктів одним суб'єктом (страхова компанія) іншому, тобто клієнтові.

Суть терміну «посередництво» означає те, що у ньому задіяно три особи, тобто, одна зі сторін виконує роль, так би мовити, зв'язкового між двома іншими сторонами. А. Г. Загородній зазначає, що посередництво переважно виступає формою підприємницької діяльності в сфері послуг для наведення зв'язків між споживачами й виробниками, покупцями й продавцями з метою полегшити та прискорити рух, обіг грошей, інформації, продукції, валюти» [16, с. 697].

Посередником може виступати як фізична, так й юридична особа, котра займається посередництвом, що в свою чергу полягає у сприянні налагодженню контактів, укладанню угод, здійсненню операцій між споживачами та виробниками, покупцями й продавцями товарів й послуг [16, с. 696].

Чітке трактування поняття «посередництво» законодавець прописав у п.1. ст. 295 ГК України. Відповідно до згаданої статті посередництвом являється підприємницька діяльність, котра означає надання посередником суб'єктам господарювання послуг при здійсненні ними господарської діяльності, шляхом посередництва в інтересах, від імені, під контролем та за рахунок суб'єкта, якого він безпосередньо представляє.

Вперше законодавець запропонував нормативний акт доповнити визначенням «страхове посередництво» в проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування». Наголос робиться на те, що страхове посередництво є діяльністю щодо пропонування вкладання договорів страхування/перестрахування, а також інші дії, котрі спрямовуються на вкладання зазначених договорів, у тому числі, можливості встановлення ступеню страхового ризику, його оцінки та аналізу; сприяння врегулюванню заявлених страхових випадків, супроводження договорів страхування та виплати страхового відшкодування [17]. Вважаємо, що дане трактування є доцільним та обґрунтованим, адже містить основні аспекти діяльності страхового посередника.

Окрім того, опираючись на різні думки світових й українських дослідників-цивілістів й не тільки, вважаємо дане визначення таким, що

відповідає викликам й реаліям сучасного національного ринку страхування. Дане визначення повністю репрезентує суть діяльності посередника на страховому ринку.

Отже, керуючись даним трактуванням, можемо виокремити наступні види роботи страхового посередника, котрі й визначають окремі аспекти його сутнісної характеристики. Сюди слід віднести:

- робота по підготовці до вкладання страхового договору (пропозиції та оцінка ризиків);
- саме вкладанням страхового договору шляхом одержання страхових платежів від страхувальника;
- робота після укладення страхового договору, що полягає у здійсненні контролю за термінами оплати клієнтами платежів, поширенні інформації про можливості розширення спектру страхового захисту;
- робота після настання страхового випадку, що полягає у сприянні врегулювання витрат.

Для того, аби розглянути різновиди страхового посередництва, необхідно звернутися до Директиви Європейського Парламенту і Ради 2002/92/ЕС від 09 грудня 2002 року «Про страхове посередництво», яка класифікує їх на «залежних» й «незалежних» [18, с. 372]. Відповідно до зазначеної Директиви, «залежним» посередником може бути будь-яка особа, котра здійснює посередницькі функції для/від імені однієї чи більше страхових компаній у випадках, коли запропоновані страхові продукти не являються конкурентними між собою. За дії такого посередника відповідає та страхова компанія, продукти якої залежний посередник пропонує [18, с. 372]. Отже, до них можна віднести страхових агентів.

«Незалежними посередниками» відповідно до Директиви виступають посередники, за чий дії страхова компанія відповідальності не несе, а самі ж посередники повинні мати певні фінансові гарантії або ж поліс обов'язкового страхування цивільної відповідальності [18, с. 377]. Такими посередниками виступають брокери.

Якщо розглядати страхових посередників за критерієм залежності, то класифікація виглядає наступним чином (додаток 3).

Масовими представниками на страховому ринку виступають саме залежні посередники, такі як страхові агенти та у виняткових випадках мультиагенти. Більшість українських науковців користуються визначенням страхового агента, яке дає Закон України «Про страхування». Власне, ст. 15 згаданого закону гласить, що ними є фізичні/юридичні особи, котрі діють за дорученням та від імені страховика, виконуючи при цьому частину його страхової діяльності [1].

Українськи науковець О. М. Залєтов, стверджує, що страховий агент – це особа, котра є уповноваженою виступати від імені страховика, при цьому маючи право на отримання певного роду винагороди за надані послуги й відшкодування тих витрат, котрих вона зазнала у ході здійснення доручених дій від імені страховика [19, с. 46].

Чинне законодавство передбачає, що суть діяльності страхових агентів полягає в одержанні страхових платежів, укладанні договорів страхування, а крім того, вони виконують роботи, що пов'язуються із здійсненням страхових відшкодувань та страхових виплат [1]. Проте, це далеко не вичерпний перелік функцій, котрі покладені на страхового агента на сучасному страховому ринку.

Н. Мартишко до зазначеного переліку додає ще й наступні функції:

- консультування клієнтів;
- рекламування страхових послуг;
- виконання робіт, що пов'язуються із укладанням та виконанням договорів страхування [20, с. 116].

На наше глибоке переконання, досить важливою в роботі страхових агентів є остання зазначена функція, адже вона може включати:

- укладання договорів страхування;
- підготовку необхідної документації, без якої неможливе укладання договору;
- оформлення необхідних документів для виплати страхових сум або ж відшкодування;

— встановлення так званої «опіки» над клієнтом, суть якої полягає в нагадуванні клієнту про строки сплати платежів, інформування клієнта про можливість розширення сфери дії страхового захисту, а також про закінчення дії договору страхування.

Наступним різновидом страхових посередників виступають страхові та перестрахові брокери. Звернувшись до Закону України «Про страхування», знаходимо в ньому визначення страхових брокерів, якими є юридичні/фізичні особи, котрі у встановленому порядку зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності та за винагороду здійснюють посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, у якої виникає потреба у страхуванні як страхувальник [1].

Звертаючись знову до думки українського науковця О. М. Залєтова, читаємо, що страховим брокером є фахівець, який володіє найбільшою повною інформацією про стан страхового ринку [19, с. 19]. На нашу думку, дане визначення немає значної користі, адже є максимально загальним.

Як підсумок, можна стверджувати, що страхові посередники є досить таки важливою ланкою в процесі дистрибуції страхових продуктів. Адже, саме їм надано право допомагати страховим компаніям у пошуку більшої кількості клієнтів і, таким чином, сприяти збільшенню результатів продажу. Але, на жаль, на сьогодні в нашій державі страхові посередники реалізують свої функції не в повній мірі. Про це, зокрема, свідчить їх незначна частка в загальних платежах на сучасному страховому ринку.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає можливість дійти висновку, що наявність в соціумі специфічних страхових відносин, що поєднані між собою єдиною метою, а саме – захисту майнових інтересів учасників страхових правових відносин, - без сумніву має вагоме значення для нашої держави в цілому.

Страхування як економічний феномен виступає складовою частиною сучасного економічного простору, важливість якої підтверджується практикою не одного століття. Дане дослідження підтверджує те, що страхові правові відносини в сфері цивільного права виступають окремим видом цивільних правових відносин, що поруч із нормами цивільного права посідають особисте місце у системі соціальних регуляторів страхових відносин.

Договір як юридичний факт, що породжує виникнення цивільних прав й обов'язків виступає підставою виникнення страхових правових відносин, а тому договір страхування є формою існування страхових правовідносин, у межах якого зацікавленість кожної сторони може бути задоволена лише шляхом задоволення інтересу іншої сторони, що, в свою чергу, провокує загальний інтерес сторін до укладання договору та його відповідного належного виконання.

Провівши аналіз змісту страхових правових відносин, було виявлено присутність специфіки прав та обов'язків учасників таких правовідносин з огляду на особливість страхової діяльності й майнових інтересів страхувальників у сфері господарювання.

Вагомим є той фактор, що відповідному обов'язку страховика підпадає відповідне право страхувальника й навпаки. Підставою для настання відповідальності сторін за договором страхування виступає саме порушення його умов, що проявляється, в свою чергу, в його неналежному виконанні чи

взагалі невиконанні умов договору, а конкретніше, в несвоєчасній сплаті страхового відшкодування.

В проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» законодавець вперше запропонував нормативний акт доповнити визначенням «страхове посередництво». Наголос робиться на те, що страхове посередництво є діяльністю щодо пропонування вкладання договорів страхування/перестрахування, а також інші дії, котрі спрямовуються на вкладання зазначених договорів, у тому числі, можливості встановлення ступеню страхового ризику, його оцінки та аналізу; сприяння врегулюванню заявлених страхових випадків, супроводження договорів страхування та виплати страхового відшкодування. Вважаємо, що дане трактування є доцільним та обґрунтованим, адже містить основні аспекти діяльності страхового посередника.

З метою запобігання в майбутньому порушення страховими компаніями умов договору страхування, на законодавчому рівні доцільно було б закріпити положення щодо відповідальності ними за порушення умов такого договору та встановити розмір штрафних санкцій, котрі накладатимуться на страхову компанію при порушенні нею умов укладених договорів, зокрема, розмір неустойки, яку страхувальник вправі буде стягнути із страховика в випадках несплати страхового відшкодування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про страхування : Закон України № 85/96-ВР від 07.03.1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 18, ст. 78.
2. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник. К. : НІОС, 2010. 416 с.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст. 356.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144.
5. Кінащук Л. Л. Страхове право : [підруч.]. К. : Атіка, 2007. 256 с.
6. Мартянова Т. С. Возмещение вреда, причиненного здоровью граждан, заключивших и не заключивших договоры страхования. *Законность, правопорядок и правовая культура. Материалы 3-ей межвузовской научно-теоретической конференции адъюнктов и аспирантов*. М., 2014. С. 93-95.
7. Худяков А. И. Страхование право. СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 691 с.
8. Міловська Н. В. Права та обов'язки страхувальника в договірних зобов'язаннях зі страхування.
URL : file:///C:/Users/PC/Downloads/Ppip_2015_14_30.pdf
9. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1991, № 49, ст. 682.
10. Якібчук Н. Особливості суб'єктного складу правовідносин страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична*. Вип. 47. 2008. С. 114.

- 11.Цивільне право України : навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.
- 12.Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид. перероб і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.
- 13.Проблемні питання у застосуванні Цивільного і Господарського кодексів України. Під ред. А.Г.Яреми, В.Г. Ротаня. К. : Реферат. 2005. С. 198.
- 14.Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань : Закон України від 22.11.1996 № 543/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1997, № 5, ст. 28.
- 15.Кудрявська Н. В. Сутність і класифікація страхового посередництва : європейський та український досвід. *ВІСНИК ЖДТУ. Серія : Економічні науки*. 2018. № 2 (84). С. 125-131.
- 16.Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник. 3-тє вид., випр. та доп. – К. : Т-во «Знання» : КОО, 2015. 587 с.
- 17.Про внесення змін до Закону України «Про страхування» : Закон України від 16 листопада 2006 року № 357-V. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2007, № 2, ст. 14.
- 18.Bałasz P., Szaniawski K. Ustawa o pośrednictwie ubezpieczeniowym / P.Bałasz, K.Szaniawski. Komentarz : Zakamycze, 2005. 468 p.
- 19.Залетов О. М. Страхове посередництво : теорія і практика [Текст] : навчальний посібник. К. : Міжнародна агенція “BeeZone”, 2004. 416 с.
- 20.Мартишко Н. Страхове посередництво : поняття і різновиди. *Економічний аналіз*. 2012 рік. Випуск 11. Частина 1. С. 164-168.

ДОДАТКИ

Додаток 1

